

**Ο ΡΑΨΑΝΙΩΤΗΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ Ν. ΔΟΜΟΥΖΑΣ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΔΥΟ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ**

Ό,τι γνωρίζουμε σήμερα για το ραψανιώτη αγωνιστή Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα το οφείλουμε, κυρίως, στον Αθανάσιο Κ. Οικονομίδη, ο οποίος παραθέτει αρκετά στοιχεία για τους ήρωες στη συλλογή των δημοτικών τραγουδιών, τα οποία εξέδωσε το 1881.¹ Σύμφωνα λοιπόν με τον Αθανάσιο Κ. Οικονομίδη, ο Θεμιστοκλής Ν. Δομούζας καταγόταν από τη Ραψάνη και μάλιστα ήταν γόνος «εκ της καλλιτέρας οικογενείας της Ραψάνης, ανήρ τα μάλλα δραστήριος και γενναίος, εχρημάτισε κατά την του 1878 επανάστασιν σωματάρχης μετ' αρκετού σώματος εντοπίων και μετ' απαραμίλλου ζήλου και ανδρείας επολέμησεν εις διαφόρους μάχας».² Για την οικογένεια Δομούζα οι πληροφορίες τις οποίες διαθέτουμε είναι ελάχιστες. Ένας από τα μέλη της οικογένειας αυτής, ο πτυχιούχος ελληνοδιδάσκαλος Δημήτριος Ν. Δομούζας προτάθηκε το 1884 να προσληφθεί ως διδακτικό προσωπικό στην Μανάρειο Σχολή των Αμπελακίων, από τον διευθυντή της Σχολής Αριστοτέλη Μίσιο. Να πρόκειται για αδελφό του αγωνιστή Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα; Πολύ πιθανόν.³

Τη συμμετοχή του Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα στην επανάσταση του Ολύμπου του 1878 και στη μάχη του Προφήτη Ηλία της Ραψάνης βεβαιώνει και ο Μιλτιάδης Δ. Σειζάνης, ο οποίος αναφέρει ότι οι ντόπιοι οπλαρχηγοί, μεταξύ αυτών ο Γ. Τζαχείλας από την Καρούα και ο Θ. Δομούζας από τη Ραψάνη, συγκρότησαν το Φεβρουάριο του 1878 ένοπλα σώματα και συνεργάστηκαν με τον Μ. Αποστολίδη, ο οποίος είχε τη γενική ευθύνη της επανάστασης στην περιοχή του Ολύμπου. Η μάχη όμως στον Προφήτη Ηλία της Ραψάνης δεν είχε το ποθητό για τους αγωνιζόμενους Έλληνες αποτέλεσμα και ο οθωμανικός στρατός εισήλθε στη Ραψάνη στις 27 Φεβρουαρίου και κατέκαυσε την κάτω συνοικία της μαρτυρικής κωμόπολης.⁴

Ο Θεμιστοκλής Ν. Δομούζας, παρόλα αυτά, παρέμεινε στην περιοχή της Ραψάνης πέραν του έτους, προσπαθώντας πάντα να προστατεύσει τη ζωή των κατοίκων της. Ύστερα, όμως, από αγωνιώδη καταδίωξη εκ μέρους των Οθωμανών αναγκάστηκε να καταφύγει στην Αθήνα. Εκεί ζούσε ήσυχη ζωή, αλλά το αγνό πατριωτικό του αίσθημα τον οδήγησε και πάλι στον Όλυμπο και στη Ραψάνη. Αυτή τη φορά συνοδευόταν από το

1. Αθανάσιος Κ. Οικονομίδης, *Τραγούδια του Ολύμπου*, εν Αθήναις 1881, επανέκδοση της Λαογραφικής - Αρχαιολογικής Εταιρείας Ελασσόνος, [Ελασσόνα] 1979.

2. Αθανάσιος Κ. Οικονομίδης, *ό. π.*, σ. 81-83.

3. Η πληροφορία προέρχεται από την ανακοίνωση της κ. Ιουλίας Κανδήλα στο 2ο Ιστορικό Συνέδριο της Ραψάνης (3-4.7.2010), με θέμα, «Ραψανιώτες δάσκαλοι και μαθητές στη Μανιάρειο Σχολή των Αμπελακίων».

4. Μ. Δ. Σειζάνης, *Η πολιτική της Ελλάδος και η επανάσταση του 1878 εν Μακεδονία, Ηπείρω και Θετταλία*, εν Αθήναις, 1878, 186-191

φίλο του Κώνστα Κόντου, με τον οποίο προσπάθησε να δημιουργήσει εκ νέου ένα ένοπλο σώμα, προκειμένου να προστατεύσει τους Χριστιανούς από τις αυθαιρεσίες των Οθωμανών. Ο Αθανάσιος Κ. Οικονομίδης αναφέρει ότι κάπου εκεί, στα 1880, προδόθηκε από τους δικούς του και δηλητηριάστηκε με το φίλο του Κώνστα Κόντου. Ο άδικος χαμός του προκάλεσε εύλογα βαθιά οδύνη στους κατοίκους της Ραψάνης και σχεδόν αμέσως η λαϊκή μούσα τού αφιέρωσε ένα επικούρικο τραγούδι, το οποίο διέσωσε ο Αθανάσιος Κ. Οικονομίδης στην προαναφερόμενη συλλογή του.⁵

Το τραγούδι αυτό, που φέρει τον τίτλο *Του Θεμιστοκλέους Ν. Δομούζα*, είναι σε δεκαπεντασύλλαβο ιαμβικό στίχο και έχει όλα τα χαρακτηριστικά του δημοτικού τραγουδιού. Θέμα του τραγουδιού είναι ο άδικος θάνατος του Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα. Ο ανώνυμος ποιητής εξυμνεί τον ήρωα και τα κατορθώματά του και δεν διστάζει να καταδικάσει τους «άπιστους Ραψανιώτες», οι οποίοι «τον πότισαν φαρμάκι». Ιδού τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του:

Ο θάνατος του ήρωα ανακοινώνεται με ένα πουλάκι που κάθησε στον Αϊ-Λια της Ραψάνης.⁶ Πρόκειται για μοτίβο της δημοτικής ποίησης, όπου το πουλί ή πουλάκι λειτουργεί ως αγγελιοφόρος κακών, συνήθως, ειδήσεων. Η συμμετοχή της φύσης στο θρήνο για τον άδικο χαμό του ήρωα παραπέμπει σε δημοτικά τραγούδια, όπως λ.χ. στο ακριτικό *Ο θάνατος του Διγενή*.

Ο διάλογος που αναπτύσσεται ανάμεσα στον ανώνυμο ποιητή και στον ίδιο τον ήρωα, καθώς και οι παρομοιώσεις του ήρωα με «καμαρωμένο ελάφι» ή «κι από τα 'σημια έλαμπε σαν στα βουνά το χιόνι» αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της δημοτικής ποίησης.

Γλώσσα του τραγουδιού είναι η δημοτική με αρκετά λόγια στοιχεία, όπως η χρήση της αρχαιοτροπής γενικής -ους (του Θεμιστοκλέους), οι καταλήξεις -αι (Ραψανιώται) και -ας (κλέφτας), καθώς και η πρόθεση εις (εις την παλικαριά του).

Οι παρατηρήσεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο ανώνυμος αυτός ποιητής ήταν άτομο με εξαιρετική ευαισθησία, καθώς εκφράζει τη βαθιά του συγκίνηση για τα γεγονότα του 1880, ενώ απερίφραστα καταδικάζει τον αδόκητο θάνατο του Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα. Φαίνεται, όμως, ότι γνώριζε καλώς τη δημοτική παράδοση και ήταν άτομο με μόρφωση λογίου της εποχής.

Το δεύτερο τραγούδι, που παρουσιάζουμε, αναφέρεται στο ίδιο περιστατικό, φέρει τον τίτλο *Θεμιστοκλάκη μ'* και τραγουδιέται ακόμη στη Ραψάνη. Ο Μορφωτικός Σύλλογος της Ραψάνης το συμπεριέλαβε στον μουσικό ψηφιακό δίσκο (cd) που εξέδωσε πρόσφατα (2010) με τίτλο *Τα Ραψανιώτικα*.⁷ Η καταγραφή του τραγουδιού έγινε στη

5. Αθανάσιος Κ. Οικονομίδης, *ό. π.*, σ. 82.

6. Πρόκειται για τον Κάτω Προφήτη Ηλία της Ραψάνης, ο οποίος δεσπόζει στην Κοιλιάδα των Τεμπών. Είναι ο χώρος όπου δόθηκε η αποφασιστικής σημασίας μάχη με τους Οθωμανούς, τον Φεβρουάριο του 1878. Η Ραψάνη στον όγδοο στίχο γίνεται Ράψανη, για μετρικούς, προφανώς, λόγους. Στο τραγούδι *Θεμιστοκλάκη μου* αναφέρεται ως Ράψιανη που είναι και η παλαιότερη μορφή του τοπωνυμίου.

7. Ο ψηφιακός μουσικός δίσκος *Τα Ραψανιώτικα* περιλαμβάνει 14 τραγούδια από την περιοχή της Ραψάνης. Από αυτά τα 8 πρώτα είναι ενορχηστρωμένα από το συγκρότημα παραδοσιακής

Ραψάνη, όπως το απέδωσε ο Ραψανιώτης Ηλίας Παπακώστας, ενώ στο εν λόγω cd το ερμηνεύει ο Παύλος Λάλος, μέλος του συγκροτήματος *Ήχος Γηγενής*.

Και ενώ το τραγούδι *Του Θεμιστοκλέους Ν. Δομούζα* είναι σύγχρονο σχεδόν με τα γεγονότα του 1880, το τραγούδι *Θεμιστοκλάκη μου* είναι μεταγενέστερο. Ο δημιουργός του είναι επίσης άγνωστος. Είναι όμως πολύ πιθανό να είχε υπόψη του το πρώτο τραγούδι, από το οποίο και επηρεάστηκε, κυρίως στο περιεχόμενο. Αν ο δημιουργός του πρώτου τραγουδιού είναι λόγιος, γνώστης της δημοτικής παράδοσης, τούτος φαίνεται λαϊκός τύπος με ανεπιτήδευτο ύφος και γλώσσα λαϊκή. Χρησιμοποιεί μάλιστα ιδιωματικές λέξεις, όπως «χάλευες»,⁸ «σιμπλεμέτι»,⁹ «σεβντάδες».¹⁰ Χαρακτηριστική ακόμη είναι η χρήση του υποκοριστικού «Θεμιστοκλάκη μου» αντί του μεγαλοπρεπούς «Του Θεμιστοκλέους Ν. Δομούζα». Ένα ακόμη χαρακτηριστικό του τραγουδιού είναι ο εσωτερικός διάλογος, ανάμεσα στον ανώνυμο ποιητή και στον ήρωα, καθώς η ερώτηση και η απάντηση δίνεται από τον ίδιο (στρ. 3-4). Στο πρώτο ο διάλογος είναι άμεσος· εδώ υπονοείται.

Το τραγούδι αποτελείται από δέκα πεντάστιχες στροφές σε ιαμβικό μέτρο. Στην πραγματικότητα παρατηρούμε το σπασίμο του κλασικού δεκαπεντασύλλαβου στους δύο πρώτους στίχους κάθε στροφής (σε οχτώ και επτά συλλαβές αντίστοιχα), ακολουθεί στον τρίτο εξασύλλαβο στίχο σταθερά η προσφώνηση «Θεμιστοκλάκη μου», στον τέταρτο στίχο έχουμε πάντα την επανάληψη του δεύτερου στίχου, ενώ στον καταληκτικό εξασύλλαβο έχουμε την εναλλαγή της προσφώνησης «ξένη Κωστάκη μου» με τη φράση «σε κλαιν τα μάτια μου». Η μετρική αυτή ανάλυση δείχνει ασφαλώς ότι ο ανώνυμος δημιουργός του τραγουδιού καινοτομεί και ότι απομακρύνεται από την παραδοσιακή χρήση του δεκαπεντασύλλαβου.

Σε ό,τι αφορά τώρα το περιεχόμενο, η αναφορά στα πραγματικά περιστατικά της δολοφονίας του Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα γίνεται με προσοχή. Ο ποιητής δεν γενικεύει και δεν αποκαλεί τους Ραψανιώτες συλλήβδην άπιστους, όπως ο πρώτος. Άραγε πρόκειται για ραψανιώτη τραγουδοποιό που δε θέλει να αποδώσει ευθύνες σε όλους τους συμπατριώτες του; Είναι πολύ πιθανό. Δεν διστάζει, όμως, να αναφερθεί ευθέως στα πρόσωπα που ευθύνονται για το θάνατο του Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα, τον Κατσαρό και τον Βαλιάκα. Αυτούς τους βαραίνει το «κρίμα», η ενοχή της δολοφονίας.

Το τραγούδι αναφέρει, επίσης, τον τόπο της δολοφονίας του ήρωα, τη Μπηγμένη Ράχη, περιοχή βορειοδυτικά της Ραψάνης, ενώ περιέχει ένα ακόμη στοιχείο, το οποίο λείπει από το πρώτο· πρόκειται για το γεγονός ότι ο Θεμιστοκλής Δομούζας δηλητηριάστηκε μαζί με το φίλο του Κώνστα Κόντου, ο οποίος τον συνόδευε κατά την επιστροφή του στη Ραψάνη. Ο Κώνστας Κόντου δεν ήταν προφανώς Ραψανιώτης, γι' αυτό αναφέρεται ως ξένος. Με την προσφώνηση «ξένη Κωστάκη μου» υποδηλώνεται η συμπάθεια

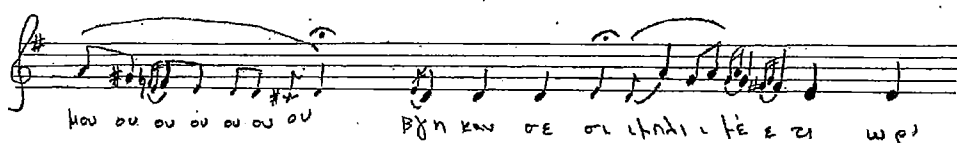
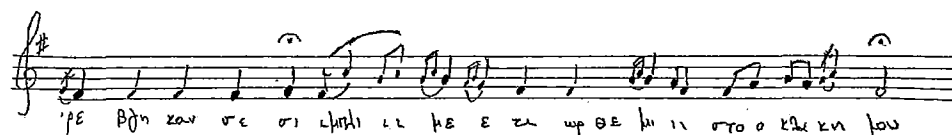
μουσικής *Ήχος Γηγενής* και τα υπόλοιπα 6 τα αποδίδουν, χωρίς μουσική επένδυση, κάτοικοι της Ραψάνης.

8. Χάλευες < χαλεύω· ψάχνω, γυρεύω, θέλω.

9. Σιμπλεμέτι· λέξη άγνωστης σημασίας.

10. Σεβντάδες < σεβντάς < τ. *sevda*· το ερωτικό πάθος, το πάθος γενικά. Εδώ έχει τη σημασία των καημών, της στενοχώριας.

προς το πρόσωπό του και εκφράζεται η βαθιά οδύνη για το θάνατό του. Γενικότερα, ο ανώνυμος δημιουργός προβάλλει την παλικάριά και το ήθος του ήρωα, τον οποίο παρομοιάζει με φλάμπουρο ή έρημο ελάφι, και θρηνεί, με την επαναλαμβανόμενη φράση στον πέμπτο στίχο «σε κλαιν τα μάτια μου», τον άδικο χαμό του.

Το δημοτικό τραγούδι «Θεμιστοκλάκη μου» σε ευρωπαϊκή σημειογραφία, από τους Θανάση Ζιώζια και Χρήστο Καλαμπούκα του συγκροτήματος «Ηχος Γηγενής»

Οι διαπιστώσεις αυτές αφορούν το περιεχόμενο και την τεχνική του στίχου. Του δεύτερου τραγουδιού όμως διασώζεται και η μουσική, η οποία μας παραπέμπει στα γνωστά επιτραπέζια δημοτικά τραγούδια. Το στοιχείο ακριβώς αυτό, το οποίο χάθηκε από το πρώτο τραγούδι, αναδεικνύει ασφαλώς το πρόσωπο του ήρωα κατά τον καλύτερο τρόπο και εξασφαλίζει την υστεροφημία του. Η Ραψάνη επομένως μπορεί να σεμνύνεται γι' αυτόν.¹¹

11. *Τα Ραψανιώτικα*, ψηφιακός μουσικός δίσκος του Μορφωτικού Συλλόγου Ραψάνης, Λάρισα 2010.

ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ ΔΟΜΟΥΖΑ (1880)

Πουλάκι πήγε κάθησε στον Αϊ-Λιά στη Ράψαν'.
Ολημερής απ' το πρωί πικρά λαλεί και λέγει.
Τον Έλυμπο τον γύρισα, τα μέρη του Κισσάβου,
κι απ' την Ελλάδα έρχομαι και μηδ' εκεί δεν φάγκε,¹²
ο καπητάν Θεμιστοκλής το πρώτο παλληκάρι.
Πικρό χαμπέρι¹³ έμαθα στον δρόμον οπού 'ρχόμαν,
οι Ραψανιώται οι άπιστοι τον πότισαν φαρμάκι.
-Ανάθεμά σε Ράψανη, κακό που έχεις κάμει.
Μ' απιστιά τον έφαγες τον πρώτο καπητάνον.
Οι Ράχες μαραθήκανε και τα χωριά τον κλαίουν.
'Όλ' οι Κονιάροι¹⁴ έτρεμαν, φόβον πολύ τον είχαν,
και κάνας δεν ετόλμαγε, Χριστιανόν να βλάψη.
Καταραχιάς,¹⁵ Καλόγηρος,¹⁶ οι πρώτ' από τους κλέφτας
και τούτοι τον φημίζανε εις την παλληκαριά του,
εις την ογληγοράδα του κι εις την ελευθεριά του.
Στον Έλυμπο περίφερενε καμαρωμέν' αλάφι,¹⁷
κι από τ' ασήμια έλαμπε σαν στα βουνά το χιόνι.
-Δεν σ' έλεγα Θεμιστοκλή μ', στην Ράψανη μην πάνης,
γιατ' είναι άπιστοι πολύ και να μην κακοπάθης.
-Πήγα να ιδώ τον τόπο μου, να ιδώ και τους δικούς μου.
Ποτέ δεν απαντύχαινα, μηδέ στο νου μου του 'χα,
φαρμάκι να μου δώσουνε οι πρώτοι μου οι φίλοι.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΑΚΗ ΜΟΥ

Πολλοί σεβντάδες πέρασαν,
ωρέ βγήκαν σε συμπλμετί,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
βγήκαν σε συμπλμετί,
ωρ' ξένε Κωστάκη μου.

N- όλα τα δέντρα την αυγή
ωρέ δροσιά 'ναι φορτωμένα,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
δροσιά 'ναι φορτωμένα,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

12. Φάγκε· φάνηκε.

13. Χαμπέρι < τ. haber· είδηση, νέο.

14. Κονιάροι· οι οθωμανοί κάτοικοι των παρολύμπιων οικισμών.

15. Ο Καταραχιάς ήταν ανεψιός του κλέφτη Δημήτρη Κατσαρού, από τον Κλεινό της Καλαμπάκας. Μετά την δολοφονία του θείου του, το 1836, συνέχισε την δράση του. Βλ. Π. Αραβαντινός, *Συλλογή δημοδών ασμάτων της Ηπείρου*, εν Αθήναις 1880, 94.

16. Για τον κλέφτη Καλόγερο δεν έχουμε καμία πληροφορία.

17. Αλάφι· ελάφι.

Ν- έτσι κι εγώ τα μάτια μου
δάκρυα 'ναι φορτωμένα,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
δάκρυα 'ναι φορτωμένα,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

Τι χάλευες, τι γύρευες
στη Ράχη τη Μπηγμένη,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
στη Ράχη τη Μπηγμένη,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

Ν-ήρθα να δω τους φίλους μου,
να ιδώ τους συγγενείς μου,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
να ιδώ τους συγγενείς μου,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

Ωρ' ν-οι φίλοι φίδια γίνανε,
φίδια για να μας φάνε,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
φίδια για να μας φάνε,
ωρέ ξένε Κωστάκη μου.

Ωρέ το κρύμα να 'χει ο Κατσαρός,
τ' ανάθεμα Βαλιάκας,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
τ' ανάθεμα Βαλιάκας,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

Ωρέ στον Όλυμπο εγύριζες
σαν έρημο ελάφι,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
σαν έρημο ελάφι,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

Στον Όλυμπο σα φλάμπουρο,
στη Ράψιανη κολόνα,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
στη Ράψιανη κολόνα,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

Και τώρα πώς κατήντησες
σε τρώει το μαύρο χώμα,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
σε τρώει το μαύρο χώμα,
ωρέ ξένε Κωστάκη μου.